

RESTAURAREA ȘI PROTEJAREA PATRIMONIULUI, O PREOCUPARE CONSTANTĂ A MUZEULUI SĂTMĂREAN

Gheorghina OLARIU

Abstract: *The paper describes the evolution of the cultural heritage restoration activities during the last two decades of scientific restoration. In addition, it includes challenging works that specialists of the Conservation and Restoration Laboratory had to manage over time.*

These works contributed to the enrichment of the historical cultural heritage and preservation of our cultural patrimony.

The Satu Mare County Museum initiated the training process of its specialists in 1975. Trainings were conducted in the field of metal-ceramic, textile, old book, furniture, wood construction, painting, conservation, physical and chemical investigation. The talent and enthusiasm of these specialists led to an impressive number of objects to be saved and valued. These objects became the basis of the first exhibitions held by our museum.

The legal foundation of the Regional Restoration and Conservation Laboratory was established in April 1996. The Laboratory had specialists in the field of restoration, conservation and archeological, historical and ethnographical research of metals, ceramics, textiles, manuscripts, old book, paper and parchment documents, icons, wood and in situ wood monuments.

The conservators and restorers were trained through the programs organized by the Center of Training and Development of Cultural Institutions Personnel, by attending courses, seminars and internships specific for every specialization.

Keywords: *restoration, conservation, laboratory, heritage, Satu Mare, museum.*

Patrimoniul nostru cultural este o sursă de viață și de inspirație de neînlocuit. Este legătura noastră cu trecutul, este prezentul pe care îl trăim zi de zi și mai cu seamă este ceea ce transmitem viitoarelor generații. De aceea este vital să conservăm și să restaurăm acest patrimoniu pentru a-l salva de la distrugere și ai prelungi cât mai mult viața.

Preocuparea crescândă pe plan internațional privind reconsiderarea patrimoniului național - ca parte integrantă a patrimoniului cultural - bun al omenirii, are ca rezultat apariția și la noi în țară după jumătatea secolului XX, a unei viziuni noi asupra activității de recuperare și valorificare a obiectelor cu valoare de patrimoniu.

Legea nr. 63 din 1974 și Decretul 13 din 1975 stăteau la baza unei preocupări, la nivel național, privind evaluarea, ocrotirea, restaurarea și conservarea bunurilor considerate ca făcând parte din zestrea culturală a țării noastre¹. Această lege a dus la înființarea și dotarea laboratoarelor de restaurare în muzeele din marile orașe ale țării ca: București, Iași, Constanța,

¹ Liliana Iuga, Liliana Agache, Reghina Obrad, *Laboratorul Zonal din Timișoara 22 de ani de activitate în slujba patrimoniului cultural*, în AB, 1998, nr. 6, pp. 57-69.

Cluj, Sibiu, Craiova, Timișoara. Imediat a urmat pregătirea specialiștilor din laboratoare în domeniul conservării și restaurării bunurilor de patrimoniu.

Muzeul sătmărean a demarat procesul de pregătire a specialiștilor săi începând cu anul 1975 în domeniile de restaurare și conservare metal-ceramică, textile, carte veche, mobilier, construcții din lemn, pictură, conservarea și investigarea fizico-chimică a bunurilor de patrimoniu. Anterior acestei date, muzeul avea deja preocupări în domeniul conservării și restaurării, Vancea Ernő fiind primul restaurator al muzeului, Radu Maximilian conservator general, iar Eleonora Roșu (restaurator textile), Eva Puskas (restaurator metal-ceramică) și Lidia Popescu (restaurator carte veche și documente), au completat echipa primilor restauratori. Datorită talentului și entuziasmului lor, acești restauratori au salvat de la distrugere și au pus în valoare un număr impresionant de obiecte care au stat la baza primelor expoziții ale muzeului. Acțiunea distructivă a naturii sau a omului a fost înlăturată cu răbdare, talent, seriozitate și înaltă conștiințiozitate profesională. Cu mâinile lor, restauratorii au redat obiectelor forma, culoarea, aspectul inițial, au creat un arc peste timp, smulgând istoriei eşantioane de civilizație materială.

Pe acest mic nucleu s-au pus bazele legale pentru înființarea în aprilie 1996 a Laboratorului Zonal de Restaurare Conservare cu specializări în domeniul restaurării, conservării, cercetării de ordin arheologic, istoric și etnografic privind metalele, ceramica, textilele, manuscrisele, cartea veche, documentele pe suport papetar sau pergament, icoanele, lemnul și monumentele din lemn în aer liber. Pregătirea restauratorilor și conservatorilor, s-a realizat în cadrul programelor organizate de Centrul de Pregătire și Formare a Personalului din Instituțiile de Cultură prin cursuri, seminarii și stagii de practică specifice pentru fiecare domeniu de restaurare. Specialiștii instruiți în cadrul acestor cursuri au fost: Roxana Cobusceanu - restaurator metal-ceramica, Capotescu Dinu - restaurator metal-ceramică, Gheorghina Olariu - investigații fizico-chimice, Varga Emese - restaurator textile, Dobrescu Adela - restaurator textile, Doru Enăchescu - restaurator lemn, Radu Ardelean - restaurator lemn, Ioan Baltos - restaurator lemn, Gabriela Paul - restaurator carte, Cristina Busuioc - restaurator pictură, Nogradi Imre - conservator, Diana Kinces - conservator.

Transformarea esențială a fost aceea că restaurarea devine o activitate care se bazează din ce în ce mai mult pe cunoștințe atât din domeniul artei, istoriei, cât și din domeniul chimiei, biologiei, fizicii, tehnologiei materialelor, devenind o activitate tot mai complexă bazată pe o latură științifică importantă. În paralel cu procesul de instruire a restauratorilor, a început o amplă acțiune de dotare a laboratoarelor de restaurare cu aparatură, instrumentar, substanțe și materiale necesare pentru a putea face față cu succes nevoilor de restaurare la o înaltă tehnicitate și respectând cu strictețe cerințele formulate de „Normele de conservare și restaurare”².

În ultimii ani, beneficiind de programele de finanțare europene, dar și de sprijinul Consiliului Județean, dotarea secției de restaurare-conservare s-a îmbunătățit substanțial. La ora actuală dispunem pe lângă aparatură și instrumentar specific fiecărui domeniu de restaurare, și de aparatură de investigații fizico-chimice care permit analiza microchimică, stereomicroscopică și analiza de compoziție utilizând tehnici moderne de fluorescență de raze X. Toate aceste dotări fac mai ușoară stabilirea corectă a unui diagnostic, fără a fi necesară prelevarea de probe sau dacă acest lucru este necesar, cantitatea de probă să fie foarte mică, astfel încât să nu deranjeze integritatea și aspectul obiectului muzeal. Pe baza analizelor efectuate și a interpretării rezultatelor se stabilește diagnosticul și se aleg tehnicile de restaurare și conservare. Restauratorii, prin munca lor, reușesc astfel să acopere urmele lăsate de trecerea anilor dar în același timp să nu dăuneze piesei, prelungindu-i astfel viața pentru a păstra și a transmite

² *Norme de conservare a bunurilor care fac parte din patrimoniul cultural*, Ed. Museion, București, 1993.

generațiilor viitoare aceste mărturii ale trecutului, aceste eşantioane de civilizație materială. Astfel restaurarea câștigă o latură științifică, pe lângă cea istorică și artistică, prin care, redarea integrității fizice și estetice a obiectelor de patrimoniu se face în cel mai deplin respect față de autenticitatea și integritatea acestora.

Conservarea și restaurarea ca investiții importante pentru o societate care dorește să-și prelungească istoria

Sunt puține momentele în care se dezvăluie în fața publicului vizitator ceea ce se întâmplă în culisele unei expoziții. Deseori se admiră exponatele, fără a se bănuși, măcar, munca deosebită a restauratorilor și conservatorilor pentru salvarea și prezervarea obiectelor muzeale. Echipele de restauratori lucrează în anonimat, pentru ca semenii și urmașii lor să se poată bucura de mărturiile istoriei.

Restauratorul este cel care în fiecare moment al activității sale rămâne conștient de faptul că de el depinde păstrarea unei opere pe care înaintașii lui au zămislit-o, uneori chiar cu câteva mii de ani înaintea vieții sale. Este cel care descoperă, pas cu pas, povestea unei piese patrimoniale unice. Trăiește apoi, etapă cu etapă, fiecare moment al readucerii la viață ale acelei piese.

Știința restaurării și conservării impune reguli stricte, legi și principii, dar nu în ultimul rând cunoașterea altor discipline: fizica, chimia, biologia, istoria, arta, tehnologia materialelor ce stau la baza diagnosticării stării de conservare a piesei și a procesului tehnologic de restaurare. Restaurarea este profesia care îngemănează știința și arta.

Fără conservarea și restaurarea obiectelor de patrimoniu nu ar fi posibilă salvarea, păstrarea și expunerea acestora. Întregul mecanism care se desfășoară „în spatele ușilor închise” are la bază investiții deosebit de importante atât umane, în pregătirea profesională a restauratorilor cât și materiale, în asigurarea dotărilor necesare, a spațiilor amenajate special, aparatură de investigații modernă, aparatură performantă pentru procesul tehnologic efectiv de restaurare și conservare. Ne mândrim cu faptul că Laboratorul Zonal de Restaurare-Conservare a Muzeului a rezistat de-a lungul anilor, în timp ce în țară multe laboratoare de restaurare au dispărut unul după celălalt, sau și-au restrâns mult activitatea fapt ce demonstrează puterea deosebită a instituției muzeale sătmărene.

Laboratorul de restaurare este locul în care timpul a încremenit fără să-și mai urmeze cursul firesc, în care obiectele „așteaptă” să-și recapete frumusețea în mâinile restauratorilor, care încearcă să le dea din nou forma inițială și, măcar o fărâșmă din strălucirea de altădată. Munca restauratorului implică timp, multă răbdare și atenție, deoarece o singură greșeală poate să distrugă obiectul și întreaga trudă a specialistului.

Inventarul muzeului sătmărean cuprinde peste 400.000 de obiecte de patrimoniu, câteva sute de bunuri fiind clasate în categoria tezaur și fond. În sălile de expoziție, dar mai ales în depozitele muzeului, se găsesc mii de obiecte de ceramică, icoane pe lemn și sticlă, piese de mobilier, lemn pictat, obiecte gospodărești din lemn, metal și sticlă, fotografii, obiecte textile, cojoace, bijuterii și port popular.

Asupra acestor obiecte, timpul, praful, umezeala sau mucegaiul și-au pus amprenta, iar păstrarea lor în circuitul muzeal, readucerea lor în fața publicului și transmiterea lor pentru generațiile viitoare depinde de o mână de oameni.

În muzeul sătmărean lucrează acum 9 specialiști în laboratorul de conservare-restaurare, acoperind domenii de conservare și restaurare a icoanelor pe lemn și sticlă, a lemnului policrom, a obiectelor textile, carte veche, documente, obiectelor din metal și ceramic, mobilier și monumente din lemn. Sunt toți experți restauratori conservatori și investigatori care lucrează în echipă, astfel încât obiectele de patrimoniu „să se simtă bine”.

Restaurarea și protejarea patrimoniului, o preocupare constantă a muzeului sătmărean

Nu toate obiectele care intră în restaurare provin însă din patrimoniul muzeului sătmărean. Diferite instituții din țară, organizații sau chiar persoane fizice apelează la restauratori pentru a readuce la strălucirea de odinioară obiecte vechi și valoroase.

Restaurarea nu înseamnă creație, este dimpotrivă opusul acesteia. Cea mai importantă regulă a restaurării este aceea că nu avem voie să interpretăm noi, nu avem voie să modificăm nimic, nu trebuie să ne facem vizibili. „*Trebuie să ne oprim acolo unde începe ipoteza*”.

Printre obiectele de patrimoniu cu care ne mândrim, amintim: iconostasul bisericii de la Văgaș datând din secolul al XVIII-lea, iconostasul bisericii ortodoxe de la Carei (secol

Busuioc Cristina restaurator pictură

Doru Enăchescu- restaurator lemn, Iulian Petrescu- restaurator pictură

Radu Ovidiu Ardelean, Ioan Baltos - restauratori lemn

XIX), diferite icoane împărățești din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

O barcă monoxilă descoperită în albia râului Someș în localitatea Berindan reprezintă și la ora actuală o adevărată provocare pentru restauratori și conservatori datorită perisabilității și vechimii materialului constituent. Obiectul are o dimensiune impresionantă de 13,2 x 0,9 m, fiind cea mai lungă monoxilă din țară, este datată în secolele XIII-XIV și se consideră a fi un mijloc de transport al sării (dar posibil și a altor materiale) pe Someș, lucru consemnat într-un document din anul 1310.

Gabriela Paul - restaurator carte veche

În cadrul laboratorului de restaurare carte veche, una dintre piesele de mare valoare conservată și restaurată, este un *Chiriadromion*, carte de cazanii, tipăritură din 1699, scrisă în limba română, cu caractere chirilice. Restaurarea acesteia a fost foarte dificilă din cauza faptului că hârtia era foarte fragilă, necesitând tratamente repetate de rehidratare și reîncliere care trebuiau făcute cu multă atenție deoarece exista pericolul pierderii suportului. De asemenea trebuie menționată conservarea colecției bibliotecii Kállay aparținând muzeului Jóna András din Nyiregyhaza Ungaria, o colecție bogată și valoroasă de volume tipărite vechi și noi.

Restauratorii metal - ceramică au redat circuitului muzeal un număr impresionant de obiecte, printre care amintim tezaurul de la Tămășeni format din peste 1500 de monede din aur și argint, datat între sfârșitul secolului al XV-lea și primul deceniu al secolului al XVII-lea. În momentul în care au ajuns în laborator acestea formau o masă compactă de sol cu produși de coroziune. Operația de restaurare a fost foarte dificilă deoarece exista pericolul distrugerii materialului.

Roxana Cobusceanu - restaurator metal - ceramică

Dinu Capotescu - restaurator metal - ceramică

O altă lucrare importantă restaurată a fost ceramica descoperită la Urziceni-Vama datând din perioada eneolitică, caracterizată prin friabilitatea deosebită a fragmentelor ceramice.

Datorită complexității materialelor componente și a diferitelor tipuri de degradări existente, restaurarea colecției de arme aparținând secolelor XVII-XVIII a însemnat o reală provocare pentru restauratorul de obiecte metalice.

Eva Puskas-restaurator metal ceramică, Gheorghina Olariu - investigatii fizico- chimice

Situl arheologic de la Medieșu Aurit-Șuculeu reprezentând cel mai mare centru de producție ceramică din spațiul european situat în afara fostului Imperiu Roman a fost descoperit în urma săpăturilor arheologice efectuate în anii 60 ai secolului trecut. Prin metode moderne de investigare au fost identificate în jurul sitului existent încă 200 de cuptoare dacice pentru ars ceramică. Acest ansamblu necesită o conservare și restaurare permanentă, intervenții asigurate cu profesionalism de specialiștii laboratorului nostru.

Dinu Capotescu-restaurând cuptoarele de la Medieșul Aurit

În laboratorul de textile s-au restaurat mai multe obiecte de mare valoare, printre care putem aminti steagul orașului Satu Mare datat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, confecționat din mătase naturală. O piesă arheologică deosebită, a fost un acoperământ de mormânt folosit în ritualul de înmormantare, confecționat din mătase naturală pictată, având în câmpul central blazonul familiei Bathory, descoperit la Medieșul Aurit și datat în anul 1659. Restaurarea acesteia a fost foarte dificilă din cauza fragilității mătăsii și a stratului pictural, necesitând o lungă perioadă de tratamente de conservare, rehidratare și stabilizare din punct de vedere fizic și biologic. Costumul de damă aparținând lui Thuri Sari descoperit în cavoul bisericii reformate din localitatea Hodod, datat în anul 1733 și textilele arheologice descoperite în cripta 1 din

Varga Emese - restaurator textile

Adela Dobrescu-restaurator textile

Eleonora Rosu-restaurator textile

Diana Kinces - conservator

Gheorghina Olariu- investigatii fizico-chimice

biserica reformată din Ciumești, aparținând familiei Baronului Meszaros Janos, (anul înmormântării 1809) a însemnat o adevărată încercare pentru specialiști.

Conservarea patrimoniului muzeal presupune întotdeauna o susținută cercetare științifică privind obiectul muzeal, factorii biotici și abiotici, relația care se stabilește între obiectul muzeal și factorii exogeni, precum și cauzele care determină degradarea materiei organice și anorganice. Conservarea preventivă a patrimoniului cultural reprezintă o preocupare continuă a laboratorului sătmărean, prin activitățile sale încercându-se menținerea unui microclimat prielnic bunurilor păstrate în expozițiile și în depozitele muzeului.

Expozițiile de bază ale Muzeului Județean Satu Mare nu ar fi putut exista fără aportul restauratorilor, atât prin salvarea de la degradarea inevitabilă și ireversibilă a obiectelor în timp cât și prin recomandările privind expunerea, conform celor mai noi norme de conservare și prin participarea efectivă la realizarea acestora.

Pe lângă activitatea propriu zisă de restaurare desfășurată în cadrul laboratorului, s-au organizat în timp mai multe sesiuni științifice de restaurare-conservare care dovedesc importanța și rolul profund științific, complex și interdisciplinar al activității de restaurare și conservare. Prima sesiune științifică internațională organizată la Satu Mare a avut loc în anul 1997 și s-a bucurat de prezența multor specialiști din țară și străinătate, cu această ocazie fiind lansat și un volum de studii

ce cuprindea articole din domeniul investigații fizico-chimice, conservare, restaurare hârtie, grafică, documente, icoane, pictură, sculptură, textile, metal și ceramică.

Acesta a fost doar începutul unui șir de evenimente dedicate domeniului restaurării, în prezent laboratorul organizând diferite colocvii, simpozioane și workshop-uri care sporesc dimensiunea științifică a muncii restauratorilor. Experiența și curiozitatea specialiștilor restauratori, investigatori și conservatori au dat roade și în domeniul cercetării științifice, aceștia publicând studii și articole referitoare la diversele probleme din domeniul conservării și restaurării patrimoniului cultural.

Restauratorii și conservatorii sunt perfect conștienți de răspunderea pe care o au pe plan moral, juridic și material, în cel mai deplin respect față de moștenirea înaintașilor și față de generațiile viitoare, căci obiectul de muzeu va trebui transmis intact în ceea ce privește structura, forma și mesajul cuprins în el.

Șansa obiectului-mărturie a existenței pentru veșnicie - a depins, depinde și va depinde de respectul specialiștilor (conservatori, restauratori, muzeografi) arătat față de patrimoniu. Obiectul odată ajuns în muzeu și-a dobândit dreptul la viață perpetuă,

Vernisajul expoziției de restaurare organizată cu ocazia Sesiunii internaționale de Conservare - Restaurare, desfășurată la Satu Mare în perioada 22 - 23 octombrie 1997 (de la stânga la dreapta Maria Lungu, Carol König, Gheorghina Olariu, Daniela Bălu)

iar această șansă de a exista pentru totdeauna o datorează atât procesului de conservare și restaurare cât și efortului de valorificare expozițională și științifică³.

„Restauratorii sunt însă singurii care pot vedea prin ciobul mărunț, forma întregă a vasului, cu toată istoria care s-a săvârșit odată cu el, odată cu oamenii care au purtat vasul în mâinile lor truditore, harnice, trecătoare. Sunt singurii care pot ghici într-o țesătură afumată măreția veșmântului de altădată. Sunt singurii care simt cum le pulsează istoria între degete. Sunt legătura noastră cu noi înșine prin timp.”⁴

Gheorghina Olariu, Muzeul Județean Satu Mare, RO
e-mail: ginaolariu@yahoo.com

³ Salonul Național de Conservare – Restaurare, ediția a VI-a, Oradea, 26 - 27 noiembrie 1998, p. 3.

⁴ Salonul Național de Restaurare, Craiova, 2006, p. 3.